

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/20>

ПРАВОВИЙ СТАТУС МТСБУ ЗА ДОГОВОРОМ ОBOB'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ У РАЗІ ЛІКВІДАЦІЇ СТРАХОВИКА

LEGAL STATUS OF MTSBU UNDER THE CONTRACT OF COMPULSORY CIVIL LIABILITY INSURANCE OF OWNERS OF LAND VEHICLES

Більчук О.О., керуючий партнер
Адвокатське об'єднання «Дефендерс»

Стаття пропонує аналіз підходів до розуміння правового статусу МТСБУ у випадку ліквідації страховика, який не виконав свої зобов'язання за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (далі за текстом – договір страхування).

Актуальність статті зумовлена постійно зростаючою кількістю судових спорів між потерпілими у ДТП особами та МТСБУ саме через різне розуміння правового статусу МТСБУ. Очікувано та прийнятно, що кожна сторона спору тлумачить та застосовує закон зі своєї позиції, іншими словами має свою правду. Однак не зовсім очікувано, що серед суддів, хоч і не в рівних пропорціях, але все ж наявні суперечливі думки з цього ж питання. Наявність серед суддів прихильників різних підходів призводить до нестабільності судової практики у даній категорії справ.

У грудні 2022 Касаційний господарський суд звернувся до Великої Палати Верховного Суду з запитом на формулювання правового висновку щодо правового статусу МТСБУ у випадку ліквідації страховика, який не виконав свої зобов'язання за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Одним з аргументів передання справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду було застосування кількісного критерію, як ознаки, що свідчить про наявність виключної правової проблеми. Зокрема Касаційний господарський суд Верховного Суду зазначив, що проблема, яка порушується в спорі наявна не в одній конкретній справі, а в невизначеній кількості спорів, які вже існують та можуть виникнути.

В статті сформульовано спрощене формулювання проблематики про яку говорить Касаційний господарський суд Верховного Суду та суті позицій різних сторін і основних аргументів, якими вони обґрунтовують свої позиції.

Окрему увагу у статті зосереджено на способі набуття МТСБУ прав та обов'язків (правового статусу) у випадку виконання зобов'язань страховика за договором страхування, що визнаний банкрутом або ліквідований. Оскільки саме це питання обґрунтовується одними і тими ж нормами законодавства, але наповнюється різним змістом, відповідно і призводить до різних висновків про підстави виникнення зобов'язань у МТСБУ. В статті запропоновано знайти істинну шляхом розбиття проблеми на два прості відкриті запитання, відповіді на які дають об'єктивне, на думку автора, розуміння підстав виникнення зобов'язань МТСБУ у аналізованих проблемних правовідносинах.

Ключові слова: страхування, відшкодування шкоди, МТСБУ, ліквідація страховика, договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

The article offers an analysis of approaches to understanding the legal status of the MTSBU in liquidating an insurer that still needs to fulfill its obligations under the contract of compulsory civil liability insurance of owners of land vehicles (from now on, referred to as the insurance contract).

The article's relevance is due to the ever-increasing number of legal disputes between persons injured in traffic accidents and MTSBU, precisely because of different understandings of the legal status of MTSBU. It is expected and accepted that each party to the dispute interprets and applies the law from its position, in other words, it has its own truth. However, it is not entirely expected that among the judges, although not in equal proportions, there are still conflicting opinions on the same issue. The presence of supporters of different approaches among judges leads to the instability of judicial practice in this category of cases.

In December 2022, the Cassation Economic Court appealed to the Grand Chamber of the Supreme Court with a request for the formulation of a legal opinion regarding the legal status of MTSBU in the event of the liquidation of an insurer that did not fulfill its obligations under the contract of compulsory civil liability insurance of owners of land vehicles. One of the arguments for transferring the case to the Grand Chamber of the Supreme Court was the application of a quantitative criterion as a sign indicating an exceptional legal problem. In particular, the Commercial Court of Cassation of the Supreme Court noted that the problem raised in the dispute does not exist in one specific case but in an unspecified number of disputes that already exist and may arise.

The article formulates a simplified formulation of the issues discussed by the Cassation Economic Court of the Supreme Court, the essence of the positions of the various parties, and the main arguments with which they justify their positions.

Particular attention in the article is focused on the method of acquisition of rights and obligations (legal status) by the MTSBU in the case of fulfilling the obligations of an insurer under an insurance contract that is declared bankrupt or liquidated. Since this question is justified by the same legislative norms but is filled with different content, it leads to different conclusions about the grounds for the emergence of obligations in the MTSBU. The article proposes to find the true one by dividing the problem into two simple open questions, the answers to which give an objective, in the author's opinion, understanding of the reasons for the emergence of obligations of the MTSU in the analyzed problematic legal relations.

Key words: insurance, compensation for damage, MTSBU, liquidation of the insurer, contract of compulsory civil liability insurance of owners of land vehicles.

Норми, які стали каменями спотикання та породили наявність двох позицій сформульовані в пункті 20.3 ст. 20 та підпункті “Г” п. 41.1 ст. 41 Закону України “Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників

наземних транспортних засобів” № 1961-IV (далі за текстом – Закон № 1961-IV) наступним чином:

– “МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодовує шкоду на умовах, визначених цим

Законом, у разі її заподіяння: ... г) у разі недостатності коштів та майна страховика – учасника МТСБУ, що визнаний банкрутом та/або ліквідований, для виконання його зобов'язань за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності” [1, п. “г” п. 41.1 ст. 41];

– “У разі ліквідації страховика за рішенням визначених законом органів обов'язки за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності виконує ліквідаційна комісія. Обов'язки страховика за такими договорами, для виконання яких у страховика, що ліквідується, недостатньо коштів та/або майна, приймає на себе МТСБУ. Виконання обов'язків у повному обсязі гарантується коштами відповідного централізованого страхового резервного фонду МТСБУ на умовах, визначених цим Законом” [1, п. 20.3 ст. 20].

Особливістю зазначених норм та спірної ситуації в цілому є те, що умови договору страхування та норми Закону №1961-IV – це одні і ті ж норми. Тобто при посиленні на умови договору страхування потрібно розуміти, що це одночано і посилення на норми Закону №1961-IV.

Суть різних позицій полягає в наступному.

Потерпілий вважає, що до МТСБУ переходять права та обов'язки страховика визнаного банкрутом або ліквідованого за договором страхування в повному обсязі. Тобто, для потерпілого, МТСБУ стає тим хто повинен виконати договір страхування так, як мав би це зробити страховик (в повному обсязі): виплатити тіло боргу, виплатити пеню за прострочення виплати, інфляційні втрати та 3% річних за користування чужими коштами.

МТСБУ вважає, що до нього ніякі права та обов'язки ліквідованого страховика не переходять. МТСБУ не є правонаступником ліквідованого страховика. МТСБУ здійснює виплату з фонду захисту потерпілих, а підпункт “г” п. 41.1 ст. 41 Закону №1961-IV лише визначає випадки коли така виплата здійснюється і її специфічну правову природу. Тобто виплата від МТСБУ це не виконання договору страхування, а особлива виплата зі спеціального грошового фонду, зроблена особливим суб'єктом (МТСБУ).

Як вбачається з ухвали Касаційного господарського суду, якою справу було передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду [2] позиція потерпілого зводиться до наступних аргументів:

– Закон № 1961-IV не містить норм, які говорять, що після настання обставин передбачених підпунктом “г” пункту 41.1. статті 41 обсяг прав потерпілого звужується до наявності одного права, а саме “права отримати тіло страхового відшкодування”. Тобто без неустойки, інфляційних втрат та 3% річних за користування чужими коштами;

– положення Закону № 1961-IV не виділяють: 1) потерпілих осіб, які передбачені підпунктом “г” пункту 41.1. статті 41 зазначеного закону, як таких, що не мають права на отримання пені передбаченої пунктом 36.5 статті 36 Закону № 1961-IV; та 2) інших категорій потерпілих осіб визначених пунктом 41.1. статті 41 зазначеного закону, як таких, що мають право на отримання пені передбаченої пунктом 36.5 статті 36 Закону № 1961-IV;

– Закон № 1961-IV не містить норм, які говорять, що після настання обставин, передбачених підпунктом “г” пункту 41.1. статті 41 обсяг прав (потерпілого – автор) звужується за рахунок прав передбачених статтею 625 ЦК України, навпаки положення зазначеного закону містять норми, які говорять про необхідність виконання відповідачем (МТСБУ) всіх зобов'язань за договором страхування.

Позиція МТСБУ, в тій же ухвалі, містить наступні аргументи:

– до МТСБУ не переходять обов'язки страховика, що ліквідується, зі сплати пені, 3% річних, інфляційних втрат за прострочення виконання зобов'язання острахування, враховуючи особливості МТСБУ, як спеціального суб'єкта у сфері обов'язкового страхування;

– сплата МТСБУ регламентної виплати, передбаченої підпунктом “г” пункту 41.1 статті 41 Закону № 1961-IV у розмірі оціненої згідно з таким законом шкоди (тіла страхового відшкодування – автор), є повним виконанням МТСБУ зобов'язань страховика, що відповідно до пункту 20.3 статті 20 зазначеного закону переходять до МТСБУ;

– до вимог потерпілого зі сплати суми пені, 3% річних, інфляційних втрат за прострочення виконання зобов'язання з виплати страхового відшкодування страховиком – банкрутом мають застосовуватись положення Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом?” та Кодексу України з процедур банкрутства, тобто вимоги вважаються погашеними.

На думку автора, для того щоб глибше зрозуміти спірну ситуацію та, можливо, розв'язати її, правильним буде шукати відповіді на наступні запитання.

Запитання перше: Чи припиняється зобов'язання ліквідованого страховика, повністю або частково, за договором страхування після ліквідації страховика?

Однозначно ні, про що говорять наступні норми:

– ч. 1 ст. 598 ЦК України: зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом;

– ч. 1 ст. 609 ЦК України – зобов'язання припиняється ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора), крім випадків, коли законом або іншими нормативно-правовими актами виконання зобов'язання ліквідованої юридичної особи покладається на іншу юридичну особу, зокрема за зобов'язаннями про відшкодування шкоди, завданого каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю;

– пункт 20.3 статті 20 Закону № 1961-IV: у разі ліквідації страховика за рішенням визначених законом органів обов'язки за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності виконує ліквідаційна комісія. Обов'язки страховика за такими договорами, для виконання яких у страховика, що ліквідується, недостатньо коштів та/або майна, приймає на себе МТСБУ. Виконання обов'язків у повному обсязі гарантується коштами відповідного централізованого страхового резервного фонду МТСБУ на умовах, визначених цим Законом;

– підпункт “г” пункту 41.1. статті 41 Закону № 1961-IV: МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодує шкоду на умовах, визначених цим Законом, у разі її заподіяння: ... г) у разі недостатності коштів та майна страховика – учасника МТСБУ, що визнаний банкрутом та/або ліквідований, для виконання його зобов'язань за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Наведені норми з Цивільного кодексу України є відсильними до спеціальних норм, у нашому випадку до пункту 20.3 статті 20 та підпункту “г” пункту 41.1. статті 41 Закону № 1961-IV. І спеціальні норми Закону № 1961-IV говорять про те, що зобов'язання ліквідованого страховика не припиняються після його ліквідації. Застосування законодавства про банкрутство закінчується процедурою банкрутства та не поширюється на правовідносини між потерпілими та МТСБУ.

Запитання друге: Чи виникає у МТСБУ перед потерпілим нове зобов'язання безпосередньо з Закону № 1961-IV (акту цивільного законодавства) у випадку передбаченому підпунктом “г” пункту 41.1. статті 41 Закону № 1961-IV?

При пошуку відповіді на дане запитання доцільно і справедливо зупинитися на приводах, які призвели до формулювання саме такого запитання.

Версія про виникнення нового зобов'язання у МТСБУ перед потерпілим безпосередньо з Закону № 1961-IV

проглядається з позиції МТСБУ, а саме в аргументах про те, що:

– до МТСБУ не переходять обов'язки страховика, відповідно, підставою виникнення правовідносин (зобов'язання) між потерпілим та МТСБУ є закон;

– необхідності врахування особливостей МТСБУ, як спеціального суб'єкта у сфері обов'язкового страхування.

Зобов'язання страховика перед потерпілим виникає з договору страхування – це є зрозуміло.

Думка про виникнення у МТСБУ нового зобов'язання перед потерпілим не є такою зрозумілою та конфліктує з нормами Закону № 1961-IV.

Норма, яка розбиває версію про виникнення у МТСБУ нового зобов'язання закріплена у п. 20.3 ст. 20 Закону № 1961-IV.

Зміст та логіка п. 20.3 ст. 20 Закону № 1961-IV досить просто та ілюстративно приводить нас до наступних висновків. По-перше, даний пункт є умовою договору страхування, яка говорить про відкладальні обставини (ч. 5 ст. 212 ЦК України). МТСБУ приймає на себе обов'язки, якщо настають такі обставини: 1) ліквідація

страховика; 2) недостатність активів страховика для виконання обов'язків за договорами страхування. По-друге, фраза “приймає на себе” ще більш доступно ілюструє перехід існуючих обов'язків, а не виникнення нових.

Тому якщо і можливо говорити про виникнення у МТСБУ обов'язків перед потерпілим то тільки в контексті часу їх виникнення, але аж ніяк не в контексті виникнення нового правовідношення між МТСБУ та потерпілим.

Висновок. Таким чином, на думку автора, правовий статус МТСБУ у випадку ліквідації страховика, який не виконав свої зобов'язання за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів нічим не відрізняється від правового статусу страховика. МТСБУ не має особливостей, порівняно із страховиком в контексті виконання зобов'язань перед потерпілим. Процедура виплати страхового відшкодування та регламентної виплати уніфіковані. Закон № 1961-IV акцентує увагу на збереженості та захисті прав потерпілого, які кореспондуються з відповідними обов'язками МТСБУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01 квітня 2004 № 1961-IV / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 1, стор. 3, стаття 1.

2. Ухвала Верховного Суду у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 22.12.2022 року у справі № 910/16820/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108025221>